

правової української думки періоду боротьби за національну державність.

У вітчизняній політологічній науці Станіслава Дністрянського вважають одним із основоположників національно-державницького напрямку, автором політичної концепції української держави.

Список використаних джерел:

1. Енциклопедія Львова. Т.2 / За ред. А. Козицького. Львів, 2008. 608 с.
2. Загальна наука права і політики. Т. 1. Прага, 1923.
3. Коваль А. Погляди Станіслава Дністрянського на права людини та громадянина. *Збірник наукових праць Одеської національної юридичної академії «Актуальні проблеми політики»*. 2002. Вип. 13-14.
4. Ухач В.З. Історія держави і права України: навчальний посібник (конспекти лекцій). Тернопіль, 2011. 378 с.
5. Ухач В.З. Земельне законодавство ЗУНР, УНР та Української держави: порівняльний аналіз. URL: dspace.tneu.edu.ua/handle/316497/18707.2. (дата звернення: 08.04.2018).

Науковий керівник: Ухач В. З., к.і.н., доц., доцент кафедри теорії та історії держави і права Тернопільського національного економічного університету.

СОЦІОЛОГІЧНА КОНЦЕПЦІЯ ПРАВА СТАНІСЛАВА ДНІСТРЯНСЬКОГО

ПОДКОВЕНКО Тетяна Олександрівна,
к.ю.н., доцент, доцент кафедри теорії та історії держави і права юридичного факультету Тернопільського національного економічного університету

Сучасний поступ на шляху реформування політичних, економічних, правових, організаційних засад суспільного життя зумовлює потребу критичного аналізу та глибокого переосмислення вітчизняної політико-правової спадщини. Творена на засадах верховенства права, гуманізму та справедливості, українська політико-правова думка є невід'ємною складовою європейської гуманістичної традиції, яскравим свідченням зародження та утвердження ідеї правової держави. Особливо переломним для вітчизняної історії став період 1917–1921 років – період національно-визвольних змагань українського народу за власну державність, період визрівання ідеї національної держави та її практичної реалізації у доволі складних умовах внутрішньої та зовнішньої інтервенції.

Правові ідеї стосовно розбудови української держави обґрунтовані у наукових працях видатних політичних діячів цієї доби, зокрема В. Винниченка, М. Грушевського, С. Дністрянського, Д. Донцова, М. Драгоманова, Б. Кістяківського, В. Липинського, М. Міхновського, П. Скоропадського стали не тільки теоретичними моделями державотворення, а й своєрідними дороговказами, правовими орієнтирами для нащадків.

Національно-демократичну модель української державності активно розробляв галицький правознавець, громадський і політичний діяч, академік Станіслав Дністрянський. Він пропонував розвиток української держави як народної демократичної республіки, що мала ґрунтуватися на засадах поділу влади, притаманних президентській республіці [1, с. 385]. Концепція С. Дністрянського стала для свого часу оригінальною та новаторською, оскільки ряд її положень співзвучні сучасним теоріям громадянського суспільства і правової держави, ідеям соціально орієнтованої держави та пріоритету прав і свобод людини.

Наукова концепція С. Дністрянського є оригінальною, цілісною, синтетичною, соціальною концепцією права та держави, що вдало поєднує елементи природної, позитивістської та матеріалістичної політичних та правових теорій [2, с. 13-14]. У працях: «Границі науки права», «Природні засади права», «Генеза та основи права», «Погляди на теорії права та держави», «Соціальні форми права» та у незавершеній фундаментальній праці «Загальна наука права і політики» автору вдалося, широко використовуючи історико-генетичний та соціально-економічний методи, створити власну концепцію права та держави як соціальних явищ, що ґрунтуються на особливих генетичних зв'язках різного рівня.

Розвиваючи свою концепцію на поглядах Платона та Аристотеля, мислитель відмічав особливу соціальну сутність людини, її внутрішню потребу життя із собі подібними. На думку вченого, в основі формування соціальних зв'язків лежить природна необхідність людей до задоволення своїх потреб та спілкування. Протягом тривалого історичного періоду соціальні зв'язки еволюціонували від найпростіших (родина, рід, плем'я) до найскладніших (держави, народ). Головним чинником в утворенні соціальних зв'язків, на думку мислителя, в першу чергу, є саме економічні мотиви, які вимагають певної організації суспільного життя, впорядкованості та злагодженості.

У свою чергу, С. Дністрянський розрізняв два види соціальних зв'язків – органічні, до яких відносив сім'ю, рід, плем'я, народ, державу (які виходять із самої сутності, природи людини), та організаційні, носіями яких, на його думку, є класи, партії, товариства, церква (зумовлені конкретними суспільними цілями). І що важливо, усі ці зв'язки є джерелами права.

Підкреслюючи соціальну природу людини, мислитель тим самим виводить і соціальну природу права та держави. Кожен індивід є природним організмом і, лише об'єднавшись з таким ж індивідами як сам, він може стати соціальним індивідом: «чоловік живе в суспільності і для суспільності» [3, с. 9]. Тому, відповідно і право, яке врегульовує життя людей є особливим «соціальним витвором».

Досліджуючи поняття права, С. Дністрянський писав: «Право є соціальним інститутом тому, що для людини, яка є зовсім ізольованою від світу, право не існує, бо право існує у зв'язках між індивідами, тобто у соціальних зв'язках» [4, с. 7]. Саме виникненням соціальних зв'язків між індивідами С. Дністрянським обґрунтовується і виникнення права. Мислитель підкреслював, що суспільство виступає фактичним джерелом права, яке, за ним, є найважливішими, соціальними, етичними та моральними нормами, які «авторитарною» силою тої чи іншої соціальної групи визнаються правовими.

Розкриваючи роль права С. Дністрянський писав так: «Право завжди виступає по відношенню до суспільствознавства регулятором суспільних відносин. Воно регулює економічні, політичні та інші відносини, які склались у суспільстві. Право закріплює в тій чи іншій країні державний та суспільний лад» [4, с. 5-7].

Виникнення права в суспільних зв'язках С. Дністрянський пов'язував із

суб'єктивними правами людини, які існували ще в родовому суспільстві. Вчений доводив, що в рамках поодиноких організмів витворюються незалежно від них окремі групи інтересів або круги інтересів, що викликають до життя самі між собою та у відношенні до інших груп інтересів норми, які пізніше можуть стати правовими нормами [5, с. 109]. Додержавний характер права підкреслюється науковцем ще й тим аспектом, що соціальні зв'язки сформувалися ще до держави, не є витвором держави, а навпаки, основою їхнього розвитку є внутрішня сила суспільства, той особливий потенціал, що формує основи суспільного ладу.

На думку С. Дністрянського, право виникає ще задовго до виникнення держави у формі правових звичаїв, а з її виникненням воно продовжує розвиватися, в силу ускладнення суспільних зв'язків. Варто зазначити, що така позиція первинності права над державою у розумінні С. Дністрянського співзвучна з сучасними природно-правовими концепціями у розумінні природного права.

Стосовно відмінностей правових та звичаєвих норм, то С. Дністрянський визначив наступні риси: 1) правові норми, що існують в суспільних зв'язках (звичаєве право), «стають правом дотичної держави» після санкціонування їх відповідними державними органами; 2) правові норми, встановлені або санкціоновані державою, тримаються на зовнішньому примусі (фізичному), звичаєве право тримається на внутрішньому примусі (морально-етичному); 3) норми звичаєвого права виникають у суспільних зв'язках та утримуються на внутрішній силі народу. Цієї сили не може подолати жодна держава, проте кожна мусить визнати «цей первісний, безпосередній спосіб творення права» [6, с. 119-120]. У цьому аспекті варто навести твердження науковця: «право є соціально-етичний мінімум. Коли ж усього загалу соціально-етичних норм, які існують у соціальному житті, вибрано такі норми, які є необхідні для існування певного суспільного відношення з його визначеними цілями, та такі, що є крайньо необхідними для мирного співжиття суб'єктів відносин між собою і для збереження спільної мети, то такі норми є правом. Коли ці тільки що вибрані соціально-етичні норми є правовими нормами, то хтось мусить бути покликаний у суспільстві вибирати з загалу норм ті, що мають бути правом. Той, хто має право обирати, повинен мати авторитетну владу у суспільному зв'язку. Саме те, що влада суспільного зв'язку визнала як його обов'язкову норму, і це без огляду на те, у якій формі вона це зробила – є правом. Отже, поки влада суспільного зв'язку не підтвердить своїм авторитетом якоїсь соціально-етичної норми, доти вона ще не є правом, навіть якщо вона і була вже у загальному використанні поодиноких членів. Правда, поняття права не можна обмежувати лише державною владою, бо воно існує в усіх суспільних зв'язках» [4, с. 47]. Саме такий підхід розкриває не тільки виникнення права, його владну сутність, авторитетність, а й особливу соціальну природу з внутрішнім етичним змістом.

Таким чином, в обґрунтуванні права С. Дністрянському вдалося відійти від класичного позитивізму та підкреслити соціальний характер норм та природних засад права. Право не починається і не закінчується державними приписами. Сфера застосування права ширша та багатоманітна, оскільки складним та багатогранним є суспільне життя та суспільні зв'язки, які відтворюють відносини між індивідами. Саме тому такий соціологічний підхід до права дає можливість віднайти у праві соціальну природу, наблизити його до людини та її потреб та інтересів.

Список використаних джерел:

1. Мокін І.С. Правові ідеї та стан громадянського суспільства в Україні в добу визвольних змагань. *Форум права*. 2013. № 2. С. 383—388.
2. Коваль А.Ф. Погляди Станіслава Дністрянського на право та державу (загально-

теоретичні аспекти): автореф. дис... канд. юрид. наук. Львів, 2005. 16 с.

3. Дністрянський С. Звичаєве право – а соціальні зв'язки. Львів, 1902.

4. Дністрянський С. Загальна наука права і політики. Прага: Наклад українського університету в Празі, 1923. Т. 1. 381 с.

5. Коваль А. Джерела та форми права в правовій концепції Станіслава Дністрянського. *Збірник наукових праць Одеської національної юридичної академії «Актуальні проблеми держави і права»*. Випуск 16. Одеса, 2002. С. 107—111.

6. Луцька Г.В. Формування української правової думки в науковому товаристві імені Шевченка наприкінці XIX – початку XX століття: дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук. Київ, 2015. 239 с.

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ОСВІТИ УКРАЇНИ В ПЕРІОД ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ

РІЗНИК Галина Андріївна,
*студентка юридичного факультету
Тернопільського національного
економічного університету*

Постановка проблеми. Розбудова сучасної держави неможлива без ґрунтового розвитку культурного життя суспільства, зокрема, освіти як одного із пріоритетних напрямів. Нинішнє українське суспільство розуміє важливість освоєння новітніх технологій в освітній галузі, але усвідомлює цінність історичного досвіду щодо дослідження шляхів розвитку гуманітарної сфери в Західноукраїнській Народній Республіці (ЗУНР).

Сьогодні в нових наукових та політичних умовах, для яких характерні демократія, свобода слова, науковці мають можливість по-новому дослідити спробу українців відновити свою державу на поч. XX ст.. Вивчення державно-управлінської діяльності ЗУНР в галузі культури сприятиме пізнанню історичного досвіду у вирішенні освітянських проблем Українською державою під час революції 1917-1920 рр.

Національно-культурна й гуманітарна сфера ЗУНР знайшли відображення в дослідженнях багатьох авторів, таких як А. Боровик, О. Карпенко, М. Кравчук, О. Павлишин, Н. Ротар, Б. Ступарик, Л. Шологон та інших. У своїх працях науковці розкривають основні тенденції розвитку державного управління в галузі освіти, досліджують роль і місце громадськості у вирішенні освітянських справ, аналізують принципи гуманітарної політики Української держави тощо. Осмислення подій, процесів і явищ, які мали доленосне значення для розвитку української нації, її самоутвердження, – важливий пріоритетний напрям наукових досліджень.

Метою даної публікації є аналіз розвитку державного управління освітою в період становлення Західноукраїнської Народної Республіки, оскільки це диктується потребою у творчому використанні наявного історичного досвіду, динамікою суспільних перетворень в сучасній незалежній Україні.